

Радмила Тешић

РУРАЛНЕ ЦЕЛИНЕ КАО ЈЕДАН ВИД ЗАШТИТЕ
ТРАДИЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ НА ПОДРУЧЈУ
ВАЉЕВСКЕ КОЛУБАРЕ

Ако делатност на заштити културних добара схватимо као чување и тумачење¹ културно-историјског наслеђа, а у тим релацијама музеалије и музејске збирке као изворе и носиоце одређених аутентичних информација² о друштвено-историјском развоју, онда бисмо организовање целокупног процеса комуницирања културним добрима идентификовали као систем заштите, који је у нас седамдесетих година законом³ санкционисан.

Отприлике крајем тих седамдесетих година, на подручју Ваљева чињени су напори да поменути систем оживи повезивањем Музеја у Ваљево као организације надлежне за заштиту покретних културних добара са Заводом за заштиту у Крагујевцу, надлежним за непокретна добра. У вези са радом на етнологији у Музеју⁴, први стручњаци после његовог оснивања 1951. године била су два етнолога која су радила од 1955. до 1957. године. За то релативно кратко време, успели да прикупе неколико стотина предмета који данас чине основу Етнолошке збирке и њен највреднији материјал. После тога, више од двадесет година Музеј није имао етнолога и Збирка све до 1981. године стагнира, када унутрашњом прерасподелом добија стручњака, али без одговарајућих услова за рад — депои, радионице — што представља егзистенцијално питање Музеја у Ваљево уопште до данас.

У таквој ситуацији, кад је требало колико-толико ухватити корак са савременим токовима етнологије у српским релацијама, била су неопходна нека стратешка одређења у програмирању заштите етнолошких културних добара, иако модификована према објективним условима наслеђене заосталости у нормативима и стандардима музеолошког рада и средстава, па је делатност усмерена у три основ-

¹ З. Мунк, *Музеји и музеалије у ФНРЈ*, „Музеји“ 11—12, Београд 1956/57.

² I. Мароевић, *Predmet muzeologije u okviru teorijske jezgre informacijske znanosti*, *Informatica muzeologica* 1—3, Zagreb 1984, 4.

³ Закон о заштити културних добара, Службени гласник СРС бр. 28 од 14. јула 1977.

⁴ Б. Јеремич, *Ваљевски музеј 1951-61*, Ваљево 1982, 24—25.

на правца: прикупљање или, боље рећи, спасавање преосталих добара са терена, затим истраживање и проучавање подручја етно-географских области Ваљевске Колубаре и Подгорине, што је у току, и заштита одређених аутентичних руралних целина на терену.

Кад је у питању овај трећи вид заштите, стицајем околности, на подручју Ваљевске Колубаре постојали су веома реални услови, па смо се за њега определили сматрајући да је, пре свега, један од адекватнијих начина да се задовоље веома комплексни захтеви, за очување својстава, затим валоризације и пригодног коришћења културних добара, почев од природног амбијента са аутентичним објектима до одговарајућих ентеријера и појединачних експоната, што претпоставља синхронизовано ангажовање целокупног система заштите.

За сада, на простору Ваљевске Колубаре постоје три рурална споменичка комплекса вреднована у категорију добара „од великог значаја за Републику“, са двојаким, историјско-етнографским својством:

- сеоски центар у Бранковини, са објектима везаним за проту Матеју Ненадовића и Десанку Максимовић;
- родна кућа војводе Живојина Мишића у Струганику;
- кућа са окућницом у Робајама, везана за Титов долазак на слободну територију у Србији 1941. године.

Хронолошки, те целине потичу из релативно кратког временског распона од једног и по века (XIX—XX), али бременитог догађајима пресудним за судбину српског народа што им даје основно споменично својство. Са етнолошке тачке гледишта, ти комплекси представљају традиционалну сеоску културу млађег или тзв. средњег културног слоја⁵, али са типологијом појединих објеката и предмета знатно старије провенијенције⁶.

Споменични комплекс у Бранковини

Као сеоски центар, тај комплекс представља један од за сада ретких заштићених валоризованих целина⁷ такве врсте у Србији. Историјско својство тог комплекса значајно је због породице Ненадовић из Бранковине и њене улоге у првом српском устанку.

Концепцијски⁸, решавање комплекса Бранковина подразумева као основно полазиште историјско-етнографско и музеолошко опредељење у тумачењу и презентацији амбијенталне целине и сваког

⁵ А. Ваš, *О историјском карактеру етнологије*, *Етнолошки преглед* 5, Београд 1963, 7.

⁶ Р. Финдрик, *О простору старе сеоске куће*, Саопштења бр. 14, Београд 1982, 161.

⁷ Н. Пешић Максимовић, *Споменичке вредности сеоских центара у Србији*, Београд 1984, 137.

⁸ Р. Тешић, *Претпоставке за идејну концепцију музеолошке презентације споменичког комплекса у Бранковини*, Стручни архив Музеја у Ваљеву бр. 360/и, 1982; Завод за заштиту споменика у Крагујевцу, *Елаборат за конзервацију објеката споменичке вредности у Бранковини*, Стручни архив Музеја Ваљево 385/с, 1978.

објекта понаособ, што би значило: хронолошко, где су углавном сви објекти пореклом из XIX века ако занемаримо дограђивања и адаптације из каснијег периода, а затим тематско, у коме су присутна три садржаја:

— сакрални, односно култни, са црквом и гробљем непосредно око ње;

— фолклорни, са портом, собрашицама, чесмом и другим пратећим објектима;

— државно-институционални, са две школске зграде (старија — задужбина проте Матеје, млађа — дом Десанке Максимовић у детињству), судницом и пратећим објектима.

При изради програма музеолошке обраде и презентације појединих објеката имали смо на уму неколико кључних елемената, као што су: специфична намена сваког објекта коју је имао у прошлости и изузетне личности националне историје и културе везане за њих, а затим да музеолошки обрађени треба да чине део усклађеног укупног садржаја ревитализације споменичког комплекса у Бранковини.

Црква са старим гробљем

На месту старе задужбине кнеза Алексе Ненадовића спаљене 1806. године, коју су мештани обновили после првог устанка, прота Матеја Ненадовић⁹ сазида нову цркву 1830. године, са неимарима из познате породице Гођевац, а други многи чланови породице Ненадовић прилажу поједине скупочене предмете за потребе цркве. Њена архитектонска вредност се тумачи као доста успела варијанта каснобарокне уметности у Војводини с краја XVIII и почетком XIX века¹⁰. За најранији иконостас и његову још једну каснију варијанту, од којих је сачувано неколико икона¹¹ претпоставља се да су дело домаћих зографа „ваљевске иконописне школе“, а данашњи¹² су радили сликари Милија Марковић и његов син Радован 1857. године.

Непосредно око цркве је старо гробље, с надгробним споменицима Ненадовића, почев од кнеза Алексе до књижевника Љубе Ненадовића¹³, затим споменици заслужних свештеника и изгинулих ратника¹⁴. Истовремено они представљају и занимљиве примерке традиционалне сепулкралне материјалне културе ових крајева.

Предложено решење: црква је и данас активна за парохију од неколико села и као таква остаје са основном наменом, док се гробље већ доста дуго не користи, па се задржава у обиму и форми у којој јесте.

⁹ Б. Вујовић, *Бранковина*, Београд 1983, 55.

¹⁰ Исто, 60.

¹¹ Исто, 62.

¹² Исто, 63 и даље.

¹³ Исто, 127—134.

¹⁴ Исто, 135—138.

Црквена ризница — покретан споменични материјал

У црквеној ризници¹⁵ смештени су предмети, архивајлије и књиге које представљају одраз материјалне и духовне културе овог дела Србије крајем XVIII века и у XIX веку, као што су: предмети уметничке вредности, рад Хаџи-Рувима Николајезића као и његови¹⁶ бројни цртежи на маргинама књига; иконе, рад Димитрија Посниковића; предмети којима се служио прота Матеја; разних издања из XVIII и XIX века библиографске вредности, са веома занимљивим записима¹⁷ знаних и незнатих хроничара о догађајима и људима пре, за време и после устанка 1804—1815. године; вредна документа о попису становништва, појединим значајним породицама и догађајима, међу којима је и објава српских војних власти издата потпоручнику Јакову Ненадовићу 1919. године, за спровођење заробљеног маршала Макензена.

Предложено решење: стална поставка највреднијих експоната ризнице у старој парохијској кући у порти, која је такође доста занимљиво градитељско остварење свога времена, са извучским и наткривеним тремом дрвене конструкције.

Ћелије или собранице

Полуотворене дрвене зградице¹⁸ правоугаоног пресека, са кровом на четири воде и зидовима у виду трема на стубовима, које су појединим сеоским фамилијама служиле за окупљање о светковинама у црквеној порти. Данас их је преостало пет, очуване су и представљају вредне примерке народног градитељства везаног за специфичан патријархални живот села као друштвене заједнице, а на ваљевском подручју једино су сачуване у Бранковини.

Предложено решење: у унутрашњем простору собраница треба извршити реконструкцију дрвених трпеза и клупа у складу са првобитним изгледом и функцијом.

Чесма Ненадовића

Стара чесма¹⁹ која је 1932. године обновљена у спомен Ненадовића, а налази се у порти поред собраница. Каптирана је у виду каменог стуба квадратног пресека украшеног профилацијом у виду ниша, на коме је и натпис о градњи.

Предложено решење: да и даље служи својој основној намени.

Школа проте Матеје Ненадовића

Саградио је прота Матеја 1833/34. године као основну школу²⁰ за потребе Бранковине и околних села, а, по предању, и сам је учи-

¹⁵ Исто, 75—108.

¹⁶ Исто, 35—46.

¹⁷ Исто, 157—176.

¹⁸ Исто, 111.

¹⁹ Исто, 111, 113.

²⁰ Исто, 119—123.

тељевао у њој неко време. Поводом стогодишњице 1934. године обновљена, а конзерваторско-рестаураторским радovima 1982. године враћена је у првобитно стање. Основе је правоугаоне, која је дугим ходником по средини симетрично подељена на две веће и на две мање просторије. Зидана је по систему традиционалног народног градитељства — бондрук од ћерпича и делом од опеке.

Предложено решење:

I. Стална музеолошка поставка

1. Као трајно решење, без обзира на тематски и методолошки приступ обради осталог простора у згради, реконструкција ентеријера једне учионице из времена градње школе, односно из прве половине XIX века.

2. Могућности за обраду осталих просторија: развој писмености и школства у ваљевском крају или западној Србији, затим монографски приказ Бранковине и Ненадовића у вези са устанком, итд.

II. Привремена изложбена поставка

С обзиром на то да је Протина школа први објект из комплекса Бранковина који је конзервиран, то су 1984. године расположивом простору дати привремени музеолошки садржаји — реконструкција једне учионице с краја XIX и почетком XX века; изложба уметничких решења за споменик проте Матеје који је подигнут у Ваљеву 1984. године; изложба на тему просвете и школства у Србији за време устанака (покретна изложба Педагошког музеја у Београду).

Кад је реч о коначном опредељењу за тему сталне изложбене поставке, реално је да рад на проучавању школства ваљевског краја који је у току и чија је прва књига *Основне школе ваљевског краја од 1804—1918.* публикована 1985, са обиљем архивске грађе, добије своју музеолошку трансформацију у простору Протине школе.

Школа Десанке Максимовић

Подигнута је 1895. године, у њој је учила и одрасла песникиња Десанка Максимовић²¹, чији је отац био дугогодишњи учитељ у Бранковини. Зидана је од опеке, правоугаоне основе, са ходником у средини дуж улазне стране, који је главна комуникација за две учионице и учитељев стан од две мање просторије.

Предложено решење: Стална изложбена поставка са пригодним материјалом о песникињи и њеном стваралаштву, библиотека и мања сала уређена за одржавање приредби и манифестација примерених намени објекта.

Та школа је други објект који је конзервиран у комплексу Бранковина и адаптиран за музеолошку обраду, па је 1985. године у свему реализован пројект, односно дати предлог сталне поставке²².

²¹ Исто, 123, 145.

²² М. Перишић, *Завичај песнику*, поводом изложбе у школи Десанке Максимовић у Бранковини, Ваљево, 1985.

Судница

По предању, судница са апсаном у подруму²³, а према неким изворима школска писарница и апччиница²⁴, састоје се од два одељења и подрума. Грађена такође у традицији народног градитељства „на ћелицу“ по бондрук-систему пуњеном ћерпичом.

Предложено решење: Стална поставка са историјском темом улоге проте Матеје у државотворном конституисању устаничке Србије 1804—1813. године.

Вајат Ненадовића

У њему је 1826. године рођен књижевник Љуба Ненадовић кад се налазио у саставу окућнице породице Ненадовић на Поповом Брду²⁵. Вајат је касније пренесен у Ваљево као својина породице Дабић, да би педесетих година био конзервиран и постављен поред Муселимовог конака све до 1982. године, када је враћен у Бранковину у двориште Протине школе. Уобичајеног је облика — квадратног пресека, са зидовима од талпи и кровом од шиндре.

Предложено решење: реконструкција ентеријера из прве половине XIX века.

Бунар

Налази се између две поменуте школе. У доњем делу је озидан, а у горњем је наткривен дрвеном кутијом са сантрачем и лименим кровом²⁶. По предању, сазидо га је Дамјан Кутишанац, јунак из боја на Чокешини 1804. године.

Предложено решење: С обзиром на то да није у употреби због запуштености, треба га обновити и користити у сврхе због којих је и подигнут.

Овај природни амбијент аутентичних споменичких вредности несвакидашње љупкости и лепоте окружују речица премошћена дрвеним мостићем и брвном, као и богата вегетација — столетна липова и јабукова стабла у црквеној порти и шумовита непосредна околина.

На периферији заштитне зоне око комплекса налазе се још неки историјско-етнографски објекти, као што су:²⁷ кућа Ненадовића у фамилији Лазаревић, традиционалних стилских одлика; зградаца за момке, некада у својини проте Матеје, а данас фамилије Петровић; Протин извор у шуми, на месту где су се некада, по доласку у Бранковину, населили Ненадовићи. За сада ти објекти нису унесени у програм конзервације јер су, кад су у питању зграде, у веома депутном стању.

²³ Б. Вујовић, исто, 123.

²⁴ М. Исailовић, *Основне школе у ваљевском крају 1804—1918*, Истраживања III, Ваљево 1985, 348.

²⁵ Б. Вујовић, исто, 113.

²⁶ Исто, 111.

²⁷ Исто, 114, 115.

Резимирајући идејну концепцију музеолошке презентације споменичног комплекса Бранковина и његове ревитализације, она је у основи историјска, с краја XVIII и почетком, односно у првој половини XIX века. Адекватном презентацијом Муселимовог конака и Куле Ненадовића у Ваљево (први је најстарији објект изграђен на левој страни Колубаре, а у њему су били затворени кнезови пре сече 1804. године, почетак устанка; други је подигнут 1813. године, за одбрану Ваљева — крај устанка), ти објекти, заједно са споменичким комплексом у Бранковини, сачињаваће музеолошки уобличену целину аутентичних споменика о једном од најзначајнијих раздобља националне историје српског народа.

Споменични комплекс у Бранковини треба да буде коначно завршен током текућег средњорочја 1986—1990 године. Школа Десанке Максимовић презентирана је 1985. године.

Родна кућа војводе Живојина Мишића у Струганику

Подразумева стамбену породичну зграду у аутентичном амбијенту, са окућницом која би се реконструисала²⁸. Историјско својство објекта било је пресудно за његову заштиту, с обзиром на значај личности Живојина Мишића у одређеном раздобљу националне историје, па и шире.

Основна претпоставка за музеолошку намену објекта било је његово двојако историјско-етнографско својство. Наиме, зграда представља троделну полубрвнару „на ћелицу“, целом дужином подељена на просторију звану „кућа“, с једне стране, и велику и малу собу, с друге стране. На згради су споља троја врата, од којих двоја наспрамна на „кући“, а једна на малој соби. Испод соба је подрум, у који се улази са бочне стране. Зграда је очувана у доста аутентичном стању, посебно „кућа“, са лествама од једног дебла укопаним у земљани под, хлебном пећи, „атулом“, итд.

Према типолошко-хронолошкој систематизацији објеката народног градитељства у Србији, кућа породице Мишић има све одлике стамбене зграде сеоске породичне задруге²⁹ из треће фазе хоризонталног развоја једноделне брвнаре која се јавља почев од прве половине XIX века, а позната је као „нова осаћанка“. Сам војвода Живојин Мишић³⁰ у својим успоменама пише о животу задруге у кући у којој је рођен, а и Љуба Павловић³¹ помиње постојање задруга у роду Каљевића у Струганику почетком XX века. Мишићи се као Каљевићи³² досељавају у Струганик почетком XVIII века из Старог

²⁸ Р. Тешић, *Предлог идејне концепције за музеолошку презентацију родне куће Живојина Мишића у Струганику*, Стручни архив Музеја у 381/и, 1982; Завод за заштиту споменика у Крагујевцу, *Елаборат за конзервацију куће војводе Мишића у Струганику*, Стручни архив Музеја у Ваљево 384/с, 1974.

²⁹ Љ. Павловић, *Колубара и Подгорина*, Насеља књ. 4 СКА, Београд 1907, 439.

³⁰ Ж. Мишић, *Моје успомене*, Београд 1969, 14.

³¹ Љ. Павловић, *исто*, 960.

³² *Исто*, 961.

Влаха, а пореклом су из Тепаца у Дробњацима, што значи да припадају динарској метанастизичкој струји, која преовлађује у области Ваљевске Колубаре па и у Струганику, па би и овај објект имао све одлике и особености тог културног појаса.

На основу тих чињеница, определили смо се и за историјско-етнографску изложбenu поставку тако што би она у собама била војно-историјског карактера, а у „кући“ — амбијентална реконструкција ентеријера из времена активног живота породице. Тиме би историјско својство овог културног добра везано за личност војводе Живојина Мишића било валоризовано, односно протумачено у аутентичном амбијенту традиционалне сеоске средине из које је и поникао.

Предложена решења

I. Ентеријер зграде

А. Собе: историјска хронолошко-тематска поставка која би приказала личност Живојина Мишића у контексту историјских збивања крајем прошлог и почетком овог века, са наглашавањем оних догађаја у којима је имао значајну улогу — први светски рат. Наводимо неке могуће тематске целине:

- рођење и школовање, уз кратак историјат породице Мишић;
- војничка каријера и ратови за независност Србије, а затим балкански ратови;
- први светски рат: Колубарска битка, Солунски фронт;
- болест и смрт; признања, допринос војној науци, библиографија.

Таква поставка могла би да буде допуњена и извесним етнографским предметима савременог покућства, који би истовремено били и функционални (на пример, дуг масиван сто са клупама карактеристичних декоративних наслона, које би посетиоци могли да користе).

Б. „Кућа“: реконструкција одговарајућег савременог ентеријера у смислу амбијенталне целине ове традиционално најважније и најкомуникативније сеоске просторије, са приближно шездесет предмета покућства.

Аутентичан етнографски материјал из куће не постоји, осим неколико изузетака у фамилији Мишић идентификованих по казивању, па се мора приступити реконструкцији, материјалом прикупљеним на терену Колубаре, типолошки усклађеним са временом активног живљења задруге.

В. Подрум: пункт за пријем посетилаца, продају публикација, приказивање филмова и за одржавање мањих пригодних скупова.

II. Екстеријер — двориште са економским зградама

У другој фази радило би се на постављању односно реконструкцији окућнице на основу материјалних остатака у самом дворишту и према прикупљеној мемоарској грађи³³: амбар и кош, магаза, млекар, мишана и два вајата.

³³ Р. Тешић, *Грађа са теренског истраживања у Струганику*, Стручни архив Музеја у Ваљеву 381/и, 1982.

Поједини од тих објеката који ће се као типолошки сувремени пренети са терена села или најближе околине, треба да буду двојачко искоришћени — за неке туристичке садржаје, на пример вајати, и презентирани у аутентичном ентеријеру, као што је на пример млекар.

Цео овај комплекс налази се у брдовитом пределу на границама Маљена, окружен џематом Мишића, у једној дољи која се косо спушта према реци. 5 km удаљен од пута Мионица—Врујци—Љиг. Реализацијом споменутог комплекса у Струганику током 1983—1987. године добијена је још једна музеолошки уобличена целина, укључујући спомен-обележје погибије Димитрија Туцовића на Врачем брду код Лајковца и крипту — маузолеј цркве у Лазаревцу, где су смештени посмртни остаци изгинулих у Колубарској бици 1914. године постављени на местима одвијања догађаја које тумачи.

Споменички комплекс у Робајама

Сеоска кућа са окућницом, код кога је такође историјско својство иницирало заштиту — долазак врховног команданта Тита на слободну територију у Србији 1941. године да руководи устанком.

Двојачко историјско-етнографско својство комплекса Робаје наметнуло се као полазиште за тематску опредељеност музеолошке презентације: догађај се десио у типичној сеоској средини, у кући Секуле и Десанке Бојиновић, која представља типолошки и хронолошки млађу варијанту куће колубарске области³⁴. Подигнута је после првог светског рата, од чатме, са три одељења: „оцаклија“ — велика просторија која у овим крајевима служи као гостинска соба, мања соба и улазно одељење на коме су и једина вдата споља. Око куће су типичне економске зграде — млекар, амбар, магазина и хлебна пећ, а поред њих још једна стамбена зграда сазидана око 1950. године. Узимајући у обзир све те чињенице, идејном концепцијом презентације³⁵ предвиђено је да етнографски материјал прикаже у ентеријеру који је у ствари послужио као амбијент у коме се развио главни догађај. Титов долазак у Робаје, који се хронолошки везује за неколико дана септембра 1941. године, пре свега је један од многих догађаја значајних за устанак и даљи развој народноослободилачке борбе у Југославији после устанка 7. јула у Белој Цркви, као што су Саветовање у Столицама и стварање Ужичке Републике.

Предложено решење:

1. Улазно одељење и велика соба: зидне површине искористити за излагање архивске грађе и фотоса у тонираним репродукцијама, са следећим подтемама:

— припреме за устанак у Србији 1941. године;

³⁴ Љ. Павловић, исто, 441.

³⁵ Р. Тешић, *Концепција музеолошке презентације комплекса Робаје са елаборатом изложбене поставке*, Стручни архив Народног музеја Ваљево 213/и, 1977; Завод за заштиту споменика — Крагујевац, *Елаборат конзервације меморијалног комплекса у Робајама*, Стручни архив Музеја Ваљево 225/с, 1975.

— формирање Ваљевског НОПО и других одреда у западној Србији;

— прве акције, почетак оружане борбе;

— стварање слободне територије;

— Титов пут на слободну територију до Робаја; покушај за споразум са Д. Михајловићем у Струганику; одлазак на Саветовање у Столице.

Етнографски предмети треба да представљају аутентичне детаље с обзиром на то да су сачувани: у улазном делу клупа са ведрицама и водом, у великој соби дугачак сто са клупама где је Тито преко дана радио са својим сарадницима, затим ормар и једна велика оригинална венчана фотографија домаћина куће, у старинском раму.

2. Мала соба: уредити аутентичним експонатима који су сачувани из времена кад је Тито у њој боравио — два тишлерска кревета, мали сто са две столице, клупа, на зидовима полица, чивилук и породичне фотографије.

3. Окућница: изглед дворишта са економским зградама задржати у садашњем стању, јер скоро и да није било промена.

4. Нова кућа: уредити је и адаптирати као пункт за посетиоце, за библиотеку и манифестације мањег обима, за водичку службу.

Споменички комплекс у Робајама удаљен је 2 km од пута Ваљево—Дивчибаре, окружен брежуљкастом панорамом простране Колубарске котлине. Његова презентација остварена је 1977. године, па заједно са изложбеним поставкама у Белој Цркви и Столицама чини музеолошку целину о устанку у Србији 1941.³⁶

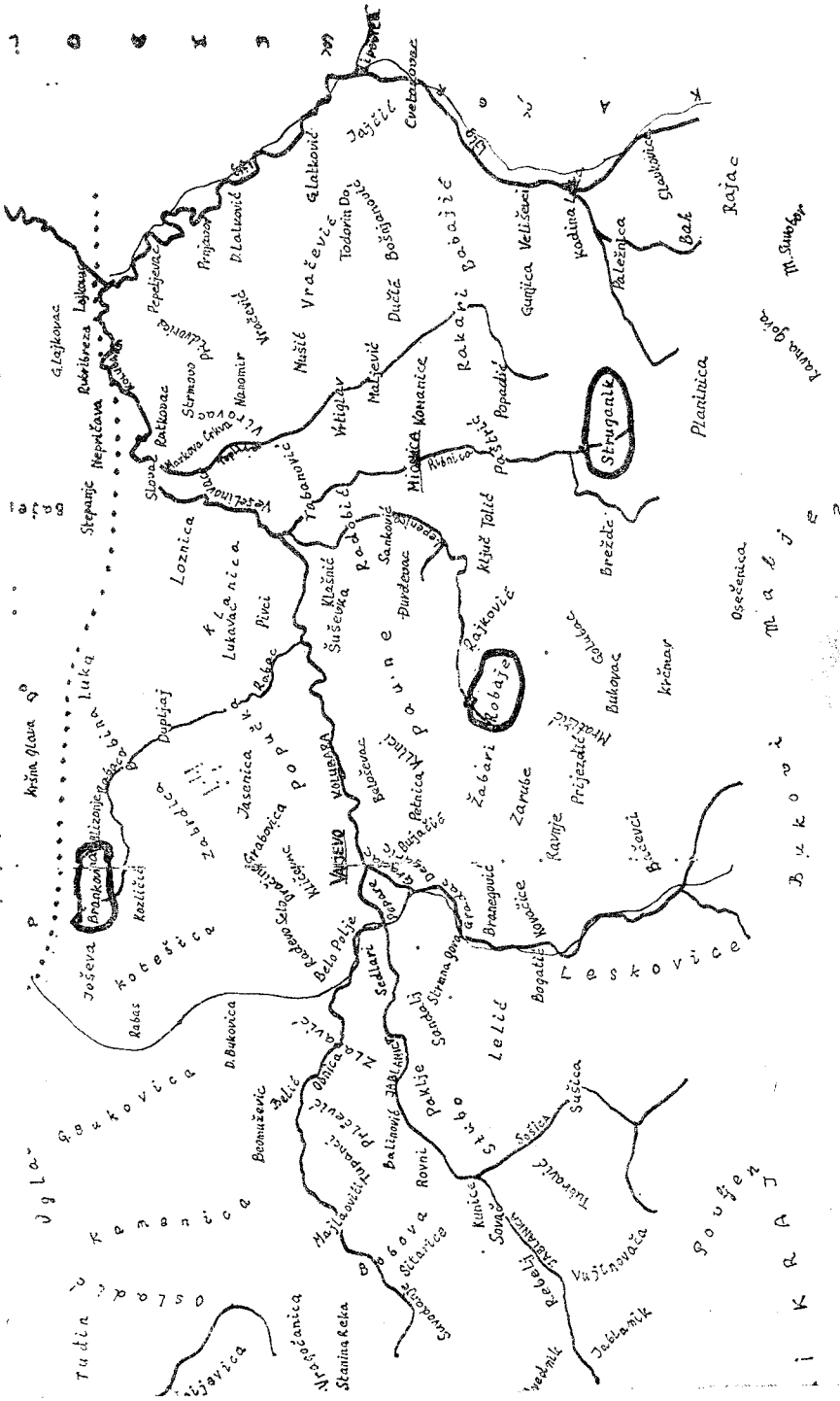
*

* *

На крају, сматрамо да је вишегодишњи рад на тим руралним споменичким комплексима донео нека искуства, иницирајући одређена питања која су, у ствари, наше виђење ове проблематике. Полазећи од концепције заштите и валоризације традиционалне културе Ваљевске Колубаре у виду амбијенталних целина *in situ*, верујемо да су садашња опредељења за Бранковину, Струганик и Робаја стручно и научно оправдана. Историјски — с обзиром на то да су по значају од великог националног интереса па превазилазе локалне оквире, протумачени су адекватном музеолошком трансформацијом у аутентичној средини и у природном амбијенту. Као етнографске целине сврсисходне су из више разлога, а поменућемо два који су битнији: регионална заступљеност је географски скоро по вертикали покривају област³⁷, и то средишни део, затим јужни планински и северни равничарски; хронолошко-типолошке карактеристике које сраз-

³⁶ П. Стојковић, *Меморијалне поставке у Србији на тему НОБ-а*, Зборник Историјског музеја Србије 19, Београд, 1983.

³⁷ Карта области Ваљевске Колубаре.

УЗДИЦКА СРНА ГОРА
 Карта етнографске области Ваљевске Колубаре

мерно одражавају колико процес друштвено-економских промена толико и тврдокорну традицију патријархалне средине, од родовске задруге и села као друштвене заједнице у XIX веку до издвојене индустријске породице у XX веку. При том нарочито наглашавамо значај заштите типолошких примерака задружне куће као што је она у простору и времену³⁸, што се потврђује и континуитетом све до наших дана.

У Струганику и Робајама заштићено је и изложено више од 200 експоната који, заједно са објектима народног градитељства, презентирају један традиционални модел живота и рада становништва на подручју етно-географске области Ваљевска Колубара.

Питање перспективе у заштити традиционалне народне културе у ваљевском крају сагледавамо само у конституисању неких принципа за објективно вредновање етноцелина као споменичких комплекса у оквирима републике и, сходно томе, њиховој категоризацији у смислу приоритета презентације. На пример, даљи технолошки друштвени развој угрожава већ данас две традиционалне етно-географске области ваљевског подручја. Подгорину — акумулација Стубо-Ровни у сливу Јабланице и Тамнаву — површински копови колубарских рудника за експлоатацију угља. Поставља се питање критеријума и могућности за очување постојећих етноцелина у тим областима, а такве ситуације у Србији сигурно да нису изузетак. Међутим, да тенденције на том плану, без обзира на објективне потребе и прокламована начела, не би прерасле у стихију некритичних иницијатива и реализација без будућности, то, по нашем мишљењу, предстоји решавање те проблематике применом неке регулативе, која би, поред осталог, презентацију и ревитализацију конзервираних објеката санкционисала, примерено условима, као обавезну финалну фазу његове укупне заштите. А кад је реч о заштити уопште, десетак година примене Закона довољан је период да се провери целисходност и функционисање нашег система заштите и изврши ревизија, ако то пракса налаже. Наша пракса је показала, на примеру Струганика, у чијој су реализацији учествовале организације заштите од општине до републике, да рад ни овакав какав јесте није довољно угодан, па стога ни ефикасан колико се очекује.

Најзад, истичемо још један такође значајан проблем — пласирање тих, претпоставимо коректно стручно обрађених споменичких целина, на туристичком тржишту или, савремено речено, маркетинг, што је данас и све више посредник у свакој врсти комуникације из било које области живота. С друге стране, реалне материјалне могућности појединих друштвених средина, ако покрију конзервацију и презентацију, тешко да су у складу са потребним даљим улагањима за одржавање и функцију.

Резимирајући излагање о проблематици заштите коју смо делом покушали да изложимо узимајући у обзир један њен вид при-

³⁸ Ј. Крунић, *Димарска дводелна кућа* — њен значај и развој, *Ужички зборник* бр. 12, Титово Ужице 1983, 405—406.

мењивак током десетак последњих година на подручју Музеја у Баљеу, склони смо да закључимо да већ својом постојећом комплексношћу, уз најновије компетенције и значај који јој даје еколошки аспект, она далеко превазилази ускостручне оквире организација заштите и тренутне локалне интересе појединих средина, намећући се потребом за објективнијим друштвеним третманом и афирмацијом.

Radmila Tešić

RURAL UNITS AS A MOD OF PRESERVING TRADITIONAL
CULTURE IN VALJEVSKA KOLUBARA

Summary

Ethnic units represent one way of evaluating memorial complexes. The advantage is in the fact that they are located in authentic surrounding. During last few years, such manners of museum representation are increasing in Serbia, which was probably conditioned by the increase of ecological treats to natural environments by technological development.

In Valjevo region, begining with 1977. three monumental complexes valuable for republic, have been completed: Robaje — a rural farm house with surroundings, having connection with the arrival of chief-commander of free teritory in 1941. Bran-kovina — village center with church, two schools and other authentic objects, connected with family Nenadić from 1st Serbian rebellion and poet Desanka Maksimović. Struganik — native house of duke Živojin Mišić with accompanying objects of rural household complex.

During ten years research on this problem we faced numerous principal problems that can be ranged in three grups: the ones concerning criterias for valuating and choosing ethno-units for preservation and presentation; question of preservation system functioning, from organising preservation including district and republic authorities — museums — establishment institutions; the prospect of maintaining and existance of such museums in open areas conditioned by possibilities of local areas and including them in tourist market offer in Serbia.